

HUNLARIN GANSU KORİDORU'NDAKİ GUZANG 姑臧 ŞEHİRİ ÜZERİNE BAZI NOTLAR

SOME NOTES ON HUNNISH GUZANG 姑臧 CITY OF GANSU CORRIDOR

Kürşat YILDIRIM*

Öz

Çin Halk Cumhuriyeti'nin orta kısmında, Doğu Türkistan'a ilerleyen yol üzerinde yer alan Gansu Eyaleti'ndeki Wuwei 武威 İli'nin toprakları eski Türk yurtlarındandır. M.Ö. II. yüzyılda Hunlar burada Guzang 姑臧 (Hun dilinde Gaizang 盖臧) adlı bir şehir kurmuşlardır. Hun Devleti'nin yıkılmasından sonra bu stratejik şehir hâkimiyet mücadelelerine konu olmuş ve türlü güçlerin eline geçmiştir. Bölge ile ilgili tarih ve tarihî coğrafya çalışmalarına katkı sağlamak üzere mühim bir merkez olan bu şehre dâir bazı tahliller yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler

Guzang, Hunlar, Wuwei, şehir, Çin.

Abstract

Wuwei 武威 is one of the ancient Turkic lands which on the road reaching to Eastern Turkistan and in the middle of People's Republic of China. Huns founded a city named Guzang 姑臧 (Gaizang 盖臧 in Hun language) in second century BC. This strategic city was aim in dominance struggles and passed into the hands of different powers. There will be analyses about this important city for contributing to history and geographical history studies about the region.

Keywords

Guzang, Huns, Wuwei, city, China.

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, kursatyildirimtr@yahoo.com

GİRİŞ

Büyük Hun Devleti kurulduktan sonra Türkistan sahası ve İpek Yolu'nda mühim değişiklikler meydana geldi. Hâkimiyet alanlarının genişlemesiyle çeşitli kavimlerden ve halklardan boşalan bazı topraklara Hunlar yerleştiler. Bu yerlerden en stratejik olanlarından biri Çin'in Türkistan'a bağlandığı yerde, İpek Yolu denin güzergâh üzerindeki Gansu Koridoru'dur. Burası güneyi dağlarla ve kuzeyi Gobi Çölü ile kaplı, güneydoğudan kuzeybatıya uzanan bir sahadır. Çin Halk Cumhuriyeti topraklarındaki Gansu Eyaleti'nde yer alan bu yerin en mühim noktalarından birisi bugünkü Wuwei İli'dir. Hunlar bölgeye yerleştikten sonra bu yerde Guzang 姑臧 Şehri'ni kurmuşlardır. Bu şehir konumu, stratejik ve manevi değeriyle bölgeye hâkim olan herkesin ele geçirmesi lâzım gelen bir yer olmuştur. Çin kaynaklarına dayanarak Guzang şehrine dâir bazı tahliller yapmaya çalışacağız.

Tarihî Seyir

Guzang 姑臧, milâttan önceki devirlerden haber veren tüm Çin ana kaynaklarında Hunlar tarafından kurulan ve kuzeyden güneye 7 li (li, yaklaşık 500 metredir) ve doğudan batıya 3 li genişliğinde olan bir şehir olarak zikredilmektedir (Han Shu 1997: 1612; Hou Han Shu 1997: 2222; Shui Jing Zhu, 2001: 307; Jin Shu 1997: 432; Jiu Tang Shu 1997: 1640; Yuanhe Junxian Tuzhi 1983: 1017). Hunların bölgedeki siyasî varlığı ise Büyük Hun Devleti'nin kurulmasından sonradır. Guzang havalisinde çok kadim devirlerden Hunların tarih sahnesine büyük bir güç olarak çıktıkları M.Ö. III. yüzyılın sonlarına kadar, Çin kaynaklarında Rong 戎, Di 狄 gibi adlarla anılan ve bir kısmı Türk olan topluluklar yaşamaktaydı. Nihayetinde Hunlar devrinde burası Yuezhi 月支 (veya 月氏)'lar ile meskûndü. Bilindiği gibi Hun Hükümdarı Modu, M.Ö. 209'da iktidara geldikten hemen sonra doğusundaki Dunghu'ları mağlup etmiş ve ardından güneybatısındaki Yuezhi'lara hücum ederek onları sürmüştü. Modu, M.Ö. 176 yılında Çin İmparatoriçesi'ne yazdığı mektupta artık Yuezhi'leri tamamen yendiğinden bahsetmektedir (Han Shu 1997: 3757). Yuezhi'lar M.Ö. 165'te Hunlara yenildikleri sırada Gansu dolaylarında yaşıyorlardı ve göçüp İli Vadisi'ne çekilmişlerdi (Chavannes 1907: 189). Yuezhi'ların bundan sonra Fergana taraflarına göçerek, batıda Daxia 大夏'ya hücum ettikleri ve onları kendilerine tâbi kıldıkları bilinmektedir. Hunlar, böylece Gansu havalisine tam olarak yerleşerek Xiutu 休屠 Beyi ve Hunye 浑邪 (veya Kunye 昆邪) Beyi'ni bu topraklara yerleştirdiler (Yuanhe Junxian Tuzhi 1983: 1017). Yine bölgedeki Wusun'lar da Hunlar tarafından sürüldüler (Tong Dian 2003: 4556). Hun devlet yapısı içerisinde Gansu ve Dunhuang topraklarını idâre etmek üzere Xiutu ve Hunye gibi beyler tayin edilmiştir. Hunların Xiutu Beyi'nin Yuezhi'ların ve Hunye Beyi'nin ise Wusun'ların yurduna yerleştirildiği anlaşılmaktadır (Ögel 1948: 265). Kaynaklarda ittifakla Guzang ve Wuwei'yin, önceden Xiutu Beyi'nin toprağı olduğu kaydedilmektedir (Han Shu 1997: 1612). Buranın kuzeybatısındaki Zhangye ise Hunye Beyi'nin merkeziydi (Han Shu 1997: 1613). Hunların dağılmalarına kadar mühim bir Hun nüfusunu bölgeye yerleştirdiklerine şüphe yoktur.

Çinliler Gansu'yu ve onun da batısını ilk kez seyyah ve casus Zhang Qian'in M.Ö. 138-126'da yaptığı seyahâtlere sayesinde tanıdılar¹. Sonra Çinli General Huo Qubing M.Ö. 121

¹ Jin Shu'daki bir kayıta Qin Devleti (M.Ö. 221-206) kurulduktan sonra "Hunların altın put yapıp göğe kurban sundukları" Guzang'da Meiyang 美陽 İlçesi kurulup, Hunların Ganquan 甘泉 Sarayı'nın ele geçirildiğinden

yılında, Hunların sağ topraklarına hücum edip onları mağlup etti. Bu arada Xiutu Beyi'nin altın heykeli de ele geçirdi. Çin orduları sonra Qilian Dağları'na yöneldiler. Xiutu ve Hunye beyleri büyük kayıplar verince Hun Chanyu'su sinirlendi ve onları cezalandırmaya karar verdi, iki bey cezadan korkup Çin'e tâbi olmak istediler. Bu arada Hunye Beyi, Xiutu Beyi'ni M.Ö. 101 yılında (Han Shu 1997: 1612; Shui Jing Zhu 2001: 307) öldürüp askerini ve halkını kendisine kattı ve Guzang-Wuwei'ye yerleştirerek Çin'e bağlandı. Bu hadiseyi müteakip Guzang havalisinde Hun gücü kırıldı (Han Shu 1997: 3769).

Bundan sonra Çinliler, Lingju 令居'nun² batısında yerleşmeye başladılar, önceleri Jiuquan 酒泉 İli kurdular, sonra bunu lağvettiler, orada iskân faaliyetine giriştiler ve ardından idârî bir taksimata girip bölgeyi Wuwei 武威, Zhangye 張掖, Dunhuang 敦煌 ve Jiuquan 酒泉 olmak üzere dört ile ayırdılar. Böylece Dunhuang'ın batısında Türkistan'a giriş için kullanılan Yumen (Yeşimtaşı) ve Yang (Güney) adlı geçitleri ellerinde tuttular (Tong Dian 2003: 5191). İmparator Zhao (M.Ö. 87-74) Jin 金 Şehri'ni kurdu ve böylece Hexi 河西 denilen Gansu Koridoru'nda beş il oldu. Buraya Liang Eyaleti 涼州 dendi ve beş il buna bağlandı (Jin Shu 1997: 432; Yuanhe Junxian Tuzhi 1983: 1017).

Wang Mang M.S. 9 yılında darbeyle Çin'de iktidar olduktan sonra buranın adını Zhangye 張掖 olarak değiştirdi. Çin idârî sistemine göre milâdın başlarında bölgeye tamamen yerleşen Çinliler burada Guzang, Zhangye, Wuwei, Xiutu, Xuci 揠次, Luanwu 鸞烏 gibi 10 ilçe kurdular (Han Shu 1997: 1612). Bu arada Wang Mang'ın Çin'e hâkim olduğu esnada çıkan karışıklıklarda Kong Fen ve beraberindekiler Çin ordularının bir kısmını Gansu'dan ve dolayısıyla Guzang-Wuwei'den çektiler (Hou Han Shu 1997: 1098).

İmparator Xian devrinde (M.S. 189-220), Liang Eyaleti defalarca karıştı ve Çinliler Gansu'daki beş ili ve elbette ki Guzang-Wuwei'yi boşalttılar. (Tabgaç) Wei Devleti devrinde tekrar Liang Eyaleti kuruldu ve Gansu'daki beş il ona bağlandı. Jin İmparatoru Hui (290-301)'nin yongning saltanat devresinin ilk yılında (301), Guzang-Wuwei merkezli Liang Eyaleti'ne Zhang Gui 張軌 adlı kişi vali ve Qiang 羌 adlı kişi ise komutan olarak hâkim oldu. Yongjia saltanat devresi esnasındaki (307-313) karışıklıkta Guzang merkezli Liang Eyaleti'ndeki Çinli Önceki Liang 前涼 Devleti'nin son hükümdarı Zhang Tianxi (363-376), Tibet menşeli Önceki Qin 前秦 Devleti'nin Hükümdarı Fujian tarafından ortadan kaldırıldı. On küsur yıl sonra Tibet menşeli Sonraki Liang 後涼 Devleti Hükümdarı Lü Guang burayı ele geçirdi. Lü Long (ölm. 416) devrinde Sonraki Liang yıkıldı. Bu arada Hunların kurduğu Kuzey Liang 北涼 Devleti'nin Hükümdarı Juqu Menxun, Zhangye'yi ele geçirdi. Kuzey Liang Hükümdarı Juqu Maoqian (ölm. 447) devrinde Tabgaçlar bu devleti ortadan kaldırdı ve bölgeye hâkim oldu. Tabgaç Wei Devleti İmparatoru Wu devrinde (408-452) Guzang-Wuwei, Zhouzhen yâni "eyalet garnizonu" oldu, burada dört askerî garnizon kuruldu. Tabgaç Wei İmparatoru Xiao Wen'in taihe saltanat devresinin 14. yılında (490), burası tekrar Liang Eyaleti hâline getirildi ve buna Wuwei gibi 10 il ile 12 ilçe bağlandı. Sui Devleti'nin daye saltanat devresinin 3. yılında (607), burası Wuwei İli oldu. Sui devrinin sonlarına doğru Çin'de karışıklıklar çıkınca bölgede yağmalar yaşandı. Tang Devleti kurulduktan sonra wude saltanat devresinin 2. yılında (619) Çinliler buraya tekrar hâkim oldular ve buranın adını Liang Eyaleti yaptılar. Burada Hexi'nin

bahsedilmekte (Jin Shu 1997: 432) ise de bu malûmatı teyit edecek başka bir yıllık yoktur. Üstelik Hunların Yuezhi'leri attıktan sonra bölgeye gelmeleri, artık Qin Devleti'nin olmadığı bir döneme denk düşmektedir. Dolayısıyla Jin Shu'nun bu kaydını şüpheyle karşılamak gerekmektedir.

² Gansu'daki Yongdeng bölgesinin kuzeybatısındaydı.

Jiedushi (Askerî Komiserlik; Hucker 1985: nu. 777)'lığı kuruldu. Merkez idârenin ordusunda 73.000 asker ve 18.800 baş at vardı. Bunlar Qiang (Tibetlilerin ataları)'lara karşı koyuyorlardı. Tianbao saltanat devresinin ilk yılında (742), buranın adı Wuwei İli oldu. Guangde saltanat devresinin 2. yılında (764), Wuwei artık tamamen Çinlilerin elinden çıktı (Wei Shu 1997: 433, 509; Jiu Tang Shu 1997: 1640; Yuanhe Junxian Tuzhi 1983: 1017-1018). Li Jifu tarafından 806-820 yılları arasında yazılan ve Çin'in en eski ve en şümüllü coğrafya eserlerinden biri olan Yuanhe Junxian Tuzhi元和郡县图志 adlı kaynak Guzang Şehri'nin artık yok olduğunu bildirmektedir (Yuanhe Junxian Tuzhi 1983: 1018). Eğer bu malûmat sonraları metne ilave edilen bir şerh değilse en geç IX. yüzyılın başında şehrin boşaltıldığı veya yıkıldığı düşünülebilir.

Guzang Adı

Guzang 姑臧'a verilen adlara dâir kaynaklarda bazı kayıtlar vardır. Her şeyden önce kaynaklar ittifakla adın Hun dilindeki Gaizang 盖臧'dan geldiğini söylemektedir (Jiu Tang Shu 1997: 1640). Yuanhe Junxian Tuzhi'daki bir kayıta araziye bakınca baş, kuyruk ve iki kanat gibi şekillerin görüldüğü ve bu yüzden Niao 鳥 ("Kuş") Şehri denildiği bildirilmektedir (Yuanhe Junxian Tuzhi 1983: 1018). Yine Guzang arazisinin ejderhayı andırdığı ve bu yüzden buraya Wolong 卧龍 ("Yatan Ejderha") Şehri dendiği söylenmektedir (Hou Han Shu 1997: 2222). Bölgeye umûmî olarak Qin Devleti devrinde (M.Ö. 221-206) Yong Zhou 雍州 veya nihayetinde III-IV. yüzyıllarda bölgedeki soğuk havaya atfen Liang Eyaleti 凉州 (*liang*: "soğuk") denmiştir (Jin Shu 1997: 432). Yine Guzang'ın merkez olduğu il, Çinlilerin tarafından Wuwei 武威 ("Kudret ve Saygınlık") olarak adlandırılmıştır ki M.Ö. 101 yılında bölgedeki Hun varlığına son veren Çin zaferini taçlandırmak üzere konulduğu anlaşılmaktadır.

Ad, Hun dilindeki Gaizang 盖臧'dan gelmiştir. Çinliler tarafından verilen diğer adlar fizikî ve siyasî mahiyetlidir. Çince çevriyazım olan Gaizang adının Hun dilindeki tam karşılığını, Hunca bir vesika olmadan tayin etmek mümkün değildir. Bununla beraber adın, İdil-Ural Türklerinin merkezi olan Kazan Şehri'nin adına benzerliği dikkat çekmektedir ki bu adın Hun diline yakın eski Çuvaşçadan gelme olduğu bilinmektedir. Serkan Acar'ın tespitlerine göre Türkçe olan Kazan adı, eski Çuvaşça/Bulgarca: *Xusan* veya *Xosan*, Çirmişçe *Ozan* veya *Azan* ve nihayetinde Tatarca-Başkırtça *Qazan* şekillerinde görülmektedir (Acar 2010: 30, 32). G. Clauson, eski Çuvaşça menşeli Kazan adının XI. yüzyıl Doğu Türkçesinde "suyun oyduğu çukur yer" mânâsına geldiğini bildirmektedir (Clauson 1972: 682). Guzang topraklarının çok sulak olduğu ve bölgede çok sayıda ırmak ve derenin aktığı kaynaklar vasıtasıyla malûmdur. Meselâ Wei Shu'daki bir kayda göre V. yüzyıl etrafında Guzang Şehri'nin doğu ve batı kapılarının dışında çıkan bulak suları şehrin kuzeyinde birleşiyordu. Bu, büyük bir ırmak hâline geliyordu. Geri kalan arıklar ve dereler göle akıyordu, bunlar arasındaki yerler sulaktı (Wei Shu 1997: 108). Bu bakımdan hem ses benzerliği hem de Kazan adının mânâsına uygun bölge coğrafyası sebebiyle Hun dilindeki *Gaizang* adıyla eski Çuvaşçadan gelme *Kazan* adı arasında bir bağlantı kurulabilir kanaatindeyiz.

Guzang Coğrafyası

Çin ana kaynakları Guzang-Wuwei topraklarında su ve otun bol olduğunu bildirmektedir (Wei Shu 1997: 832; Bei Shi 1997: 911; Shui Jing Zhu 2001: 307). Bir kayda göre Guzang'ın kuzey kısmında büyük bir göl vardı. Gölün etrafı otlak ve yeşillikti, büyük bir orduyu yıllarca besleyebilirdi (Wei Shu 1997: 108). Gerçekten de hayvancılığın mühim bir yer tuttuğu Hun

toplumunda, böylesine sulak ve otlak bir yerin merkez olarak seçilmesi ve orada şehir kurulması gayet tabii bir hâldir. Meselâ Tabgaç İmparatoru Tai Wu (423-452), merkezi Guzang olan Liang Eyaleti'ne hücum edeceği zaman, maiyetindekilerin bazıları orada su ve ot bulunmadığını söyleyince bir müşavir şöyle demiştir: “Liang Eyaleti, eğer su ve ot olmayan bir yere nasıl memleket hâline gelmiştir?”. Bunun üzerine Tai Wu, bu görüşü onaylamış ve bölgeye saldırmıştır (Bei Shi 1997: 911). Kendisi de Türk menşeli olan Tabgaç İmparatoru için sulak ve otlak olan yerin memleket olabileceği düşüncesi anlaşılabilir. Bunun yanında elbette ki Hunlar, Gansu Koridoru'ndan ilerleyen İpek Yolu'nun stratejik bir yerinde olması sebebiyle de Guzang'da bir şehir kurmuşlardır.

Bölgenin konumuyla ilgili Jin Shu'daki tasvirlerle göre yerin kuzeybatısı engellerle doluydu, burası Güney Dağları'nın arasındaydı, güneyde Batı Qiang 西羌 (eski Tibetliler)'ları ile çevriliydi, batısı Xiyu (“Batı Toprakları” yâni Doğu Türkistan)'ye çıkardı (Jin Shu 1997: 432).

Guzang'da çok sayıda ırmak ve dere vardı. Bunlar hakkında, Çinlilerin Üç Sülâle Devri'nde (M.S. 220-280) yaşamış Sang Qin tarafından yazılan ve Li Daoyuan tarafından (469-527) ilâveler ve şerhler yapılan Shui Jing Zhu 水經注 (“Su Klasığı İzahları”) adlı kaynakta mühim malûmatlar vardır. Buna göre Duye 都野 Gölü, Guzang Şehri'nin 300 li kuzeyindeydi, kuzeydoğusu Xiutu 休屠 Gölü'yü. Eski kaynaklarda Zhuye 猪野 olarak geçmekteydi. Bu suyun üst akımları Guzang Wuwei'deki Shi 始 Gölü'ne dökülürdü. Gölün iki kaynağı vardı, kuzeydoğuya akan bir su, Guzang Şehri'nin batısından geçer, kuzeydoğuya akar ve Lingyuan Gölü hâline gelirdi. Gölün suyu yine kuzeydoğuya akar, Macheng 馬城 (“At Şehri”)’in doğusundan geçerdi ki burası Xiutu Beyi'nin eski toprağıydı. Aslında Hun Xiutu Beyi'nin payitahtıydı. Yine kuzeydoğuya ilerleyip, Guzang Şehri'nin alt taraflarına giderdi. Zhang Sülâlesi buraya hâkim olduktan sonra (M.S. 301'den sonra) buranın suyu şehrin kuzeyinden akar ve Macheng (“At Şehri”)’a katılırdı. Su tekrar kuzeydoğuya kıvrılır ve Qingjian 清澗 Irmağı'na katılırdı. Bölge halkı buna “Beş Kollu Irmak” derdi. Su, Guzang Şehri'nin doğusuna akar ve sonra kuzeybatıya kıvrılıp Macheng Irmağı'na katılırdı. Irmak suyu yine Zhangquan 長泉 Irmağı ile birleşirdi. Su ilerleyip Guzang'ın doğusundaki Xuci 揆次 İlçesi'ne giderdi. Kuzeybatıda Huangshafu 黄沙阜 (“Sarı Kum Tepesi”) altından ilerler, kuzeydoğuya varıp Macheng Irmağı'na katılırdı. Yine kuzeydoğuda Xuanwei 宣威 İlçesi'nden kıvrılır, ilerleyip Ping Gölü'nü geride bırakıp kuzeydoğuda Wuwei İlçesi'nin eski şehrinin doğusundan geçerdi. Vadi suları Guzang'ın güneyindeki dağdan çıkar, kuzeye akıp Wuwei'ye gelir ve göle dökülürdü. Burada toplanan su tekrar iki kollu akar ve bir kol Xiutu Gölü'ne katılırdı ki buraya halkın dilinde Xihai 西海 (“Batı Denizi”) denirdi; bir kol ise kıvrılıp 150 li ilerler ve Zhuye Gölü'ne karışırdı. Buna nesillerdir Donghai 東海 (“Doğu Denizi”) denilirdi ki Duhai 都野 ile aynıydı (Shui Jing Zhu 2001: 307)³.

Umûmî olarak tarım ve hayvancılığa müsait olan vahalar üzerinde kurulu Liang topraklarında devletler dış iktisadî baskılardan pek etkilenmiyorlardı. Ticarettten mühim paylar elde eden bölge, coğrafyasıyla kolay müdafaa edilebilirdi. Liang bölgesi doğu-batı ticaret yolunda, Gansu bölgesindeki stratejik bir geçitti (Baykuzu 2002: 758).

Guzang'daki İmar Faaliyetleri

Guzang'daki yapılarla ilgili kaynaklarda çok az malûmat vardır. Bununla beraber Jin Shu'daki bir kayda göre şehirdeki bir yapıya mukaddesat atfedildiği anlaşılmaktadır. Han

³ Sularla ilgili birkaç tarif için yine bkz. Han Shu 1997: 1612.

devrinin (M.Ö. 206-M.S. 220) sonlarında Budacı Keşiş Dunhuanglı Hou Jin, şehrin batısındaki bulağın üstünde doğu kapısıyla yüz yüze ikiz gözetleme kulesini dikenin muktedir olacağını söylemiştir. Üç Sülale devrinde Wei Devleti'nin jiaping saltanat devresinde (249-254), bulağın üzerine doğu kapısı ile yüz yüze ikiz kule inşa edilmiştir. Zhang Gui (255-314) bundan sonra Sarı Irmak'ın batısına hâkim olmuştur (Jin Shu 1997: 2222).

Çinli Liang Eyaleti Valisi Zhang Gui bölgeye hâkim olduktan sonra Guzang Şehri'nin güneyinde bir şehir inşa ettirdi. Qianguang 謙光 ("Mütevazi Parıltı") Sarayı dikildi, saraya beş renkli resimler yapıldı, altın ve yeşim taşıyla süslendi, nadir mücevherler konuldu. Sarayın dört tarafına birer saray yapıldı. Her biri yönünün rengini aldı. Doğudakine *Yiyang* ("Güneşe Odaklanmış") *Mavi Saray* dendi, burada ilkbaharda üç ay oturulurdu, mühür, elbise, silah, alet-edevatın hepsi yönünün rengindeydi, yâni maviydi; güneydekine *Zhuyang* ("Kıpkızıl Güneşli") *Kızıl Saray* dendi, yazın üç ay oturulurdu; batıdakine *Zhengxing* ("İdâre ve Hukuk") *Ak Sarayı* dendi; sonbahar üç ay oturulurdu; kuzeydekine *Xuanwu* ("Kara Kudret") *Kara Sarayı* dendi; kış üç ay orda oturulurdu. Tüm bu sarayların her birinin yanına manastır inşa edildi, bunlar da yönünün renginde boyandı (Jin Shu 1997: 2237-38). Şehrin dört yönündeki renkler yâni, doğu=mavi, batı=ak, güney=kızıl ve kuzey=kara, eski Türk ve Çin düşüncesinde mevcuttur (Ögel 2000: 378; Yıldırım 2012: 82-87; Mackenzie 1996: 61). Shui Jing Zhu'da ise aynı dönemde, aynı imar faaliyetini ifade etmek üzere Guzang'a dört şehir inşa edildiği bildirilmektedir. Buna göre şehirlerden her biri 1000 bu 步 (ayak) genişliğindeydi. Doğu şehrinde meyve bahçeleri yapılmıştı ve Jiangwuchang 講武場 ("Kudreti Meşk Avlusu") denilmişti. Kuzey şehrinde meyve bahçeleri yapılmıştı ve Xuanwupu 玄武圃 ("Kara Kudret Bahçesi") adı verilmişti. Bunların her biri saraydı. Şehrin içinde dört mevsimlik saray vardır. Bayram töreninde eski şehirle beraber beş şehir olurdu. Caddeler ve sokaklar birbirine bağlanırdı. Şehrin 22 kapısı vardı. Sarayın dışına büyük hatlar yazılmıştı. Çin'dekinde olduğu gibi süslemeler yapılmıştı (Shui Jing Zhu 2001: 307).

Zi Zhi Tong Jian 資治通鑑'da ise 730 yılında, Wuwei'yin büyük şehrinde yedi küçük şehir olduğu ve Hu'ların onun beşini ele geçirdikleri kaydedilmektedir (Zi Zhi Tong Jian 1997: 7015).

Guzang'ın Manevi Değeri

Gansu havalisine, Çin'den Dunhuang'a giden koridora ve nihayetinde İpek Yolu'na hâkim olmak için Guzang'ı mutlaka elde tutmak gerekmektedir. Böylece bu yerin stratejik olduğu kadar manevi ve psikolojik bir hususiyeti de vardır. Bu bakımdan Hunların neden böyle bir yerde şehir ve garnizon kurduklarını anlamak zor değildir. Hunlardan itibaren türlü güçler de ısrarla bu yeri ellerinde tutmak istemişlerdir. Nitekim yukarıda zikredilen Budacı keşişin, Guzang'a gözetleme kulesi dikenin muktedir olacağını bildirmesi bir analogidir ve keşiş büyük bir ihtimalle "Guzang'ı elinde tutan bölgeyi elinde tutar" demek istemiştir. Yine Tabgaç İmparatoru Tai Wu (423-452)'nin Guzang'da büyük bir kurultay toplaması (Bei Shi 1997: 911), Tang İmparatoru Gao Zu (618-626)'nin, dördüncü oğluna Guzang Beyi unvanı bahşetmesi (Jiu Tang Shu 1997: 2420) gibi hadiseler, Guzang'ın manevi değerini göstermektedir kanaatindeyiz. Yine Guzang'da doğan ve yetişen birçok kişi, türlü devletler içerisinde çok yüksek mevkilere gelmiştir. Meselâ Han Devleti'nde Duan Jiong 段熲 (Hou Han Shu 1997: 2145), Üç Sülâle devrinde Wei Devleti'nde Gu Xu 賈詡 (San Guo Zhi 1997: 326), Tabgaç Wei Devleti'nde Duan Chenggen 段承根 (Wei Shu 1997: 1158) ve Yin Zhongda 陰仲達 (Wei Shu 1997: 1163), Sui Devleti'nde Duan Da 段達 (Sui Shu 1997: 1899), Tang Devleti'nde Li Gui 李軌 (Jiu Tang Shu 1997: 2248) ve Duan Xiushi 段秀實 (Xin Tang Shu 1997: 4847) gibi kişilerin hepsi Guzang'lı idi.

Böylece Guzang'dan çıkan bazı kimselere Çin'de kurulan devletlerde yüksek orun verildiği anlaşılmaktadır.

Guzang Budacılık için de mühim bir merkezdir. Sonraki Liang (386-403) zamanında, Asya Budacılığının en mühim şahsiyetlerinden Kuçalı Buda rahibi Kumārajiva (ölm. 409 veya 413), buraya gelerek Budacılığı öğretmiş ve yaymıştı (Puri 1996: 121-122). Aslen bir Hintli olan meşhur Dharmaksema ise V. yüzyılın başlarında Liang Eyaleti'ne gelmişti. Guzang'da ikâmet etmiş ve 25 Buda metnini Çinceye tercüme etmişti. Yetiştirdiği Guzang'lı soylulardan Qiujiu Jingsheng gibi kimseler Mahāyāna Budacılığının yayılmasında büyük rol oynamıştır (Puri 1996: 126). Yine Kuzey Liang Hun Devleti'nin ve Doğu Asya'nın Budacılığa geçmesinde rol oynayan Dharmaksema'nın Liangzhou'da birçok sutrayı tercüme ettiği bilinmektedir (Baykuzu 2007: 200).

Tang devrinde inşa edilen Dayun 大雲 Manastırı'nın çan kulesi ve çanı bugün hâlâ durmaktadır. Bugünkü Hepingjie İlkokulu ile Wuwei İçki Fabrikası'nın olduğu yerler Dayun Manastırı arazisi üzerinde kurulmuştur.

Wuwei Şehri'nde Önceki Liang Hükümdarı Zhan Jun (307-346)'un güney sarayının eski kuyusu ile Han devrinin Wuwei İli, Chenghua Çeşmesi'nin taş yazıtı bugün mevcuttur.

Nüfus

Guzang'ın nüfusuna dâir kaynaklarda bazı rakamlar mevcuttur. Stratejik bir yer olması sebebiyle bölge sürekli farklı güçlerin hâkimiyeti altına girmiştir ve buna bağlı olarak hızlı nüfus değişimleri meydana gelmiş olmalıdır. Buna göre şöyle bir tablo çıkarılabilir:

Dönem	Hane	Nüfus
Milâttan önce I. yüzyıl (Han Shu 1997: 1612)	17.581	76.419
Milâdın başları (Hou Han Shu 1997: 433)	30.700	?
VI. yüzyılın sonları (Sui Shu 1997: 815)	11.705	?
VIII-IX. yüzyıllar (Xin Tang Shu 1997: 1044)	22.462	120.281

Ürünler

Kaynaklar bölgede su ve otun bol bulunduğunu bildirmektedir. Bununla beraber burada üretilen zirâî veya el üretimi ürünlerine dâir pek malûmat verilmemektedir. Sadece Xin Tang Shu 新唐書'daki bir kayıttan umûmî olarak Wuwei'den çıkan ürünler ak buğday, kuşkonmaz (?), halı, yabani at derisi, Qiongqiong 芎藭 (ligusticum wallichii; deriyi andıran yapraklarıyla uzun ömürlü bir bitki) şeklinde sıralanmaktadır (Xin Tang Shu 1997: 1044).

SONUÇ

Bugün Çin Halk Cumhuriyeti sınırları içerisinde yer alan Wuwei, eski bir Türk yurdudur. Bu topraklarda Sakalar, Yuezhi'lar, Wusun'lar ve Hunlar yaşamışlardır. Hunlar burada Guzang adlı bir şehir kurmuşlardır. Hun Devleti'nin çökmesinden sonra ise umûmî olarak bölge çeşitli vesilelerle Hunlar, Xianbei'ler, Tibetliler, Tabgaçlar, Çinliler gibi halklar arasında el

değiştirmiştir. Burası Türk tarihinin kilit noktalarından biridir ve elde tutulduğu müddetçe Gansu Koridoru'na hâkim olunabilen bir kapıdır. Bu bakımdan makalemizde bu mühim yerin ilk sâkinleri, adı, coğrafyası, şehrin kuruluşundan yok oluşuna kadar olan tarihi, şehirdeki imar faaliyetleri, şehrin manevi değeri, nüfusu ve bölge ürünleri hakkında bazı tahliller yapmaya gayret edilmiştir. Böylece bölgeye dâir tarih ve tarihî coğrafya çalışmalarında göz önünde bulundurulması gereken bazı hususlar dile getirilmiştir.

KAYNAKÇA

- ACAR, Serkan (2010), "Kazan Adının Kökeni", *Karadeniz Araştırmaları*, 26, 2010, s. 27-33.
- BAYKUZU, T. Deniz (2002), "Kuzey Liang Hun Devleti", *Türkler*, C. I, Ed., H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 758-762.
- BAYKUZU, T. Deniz (2007), "V. Yüzyılda Hunlar ve Budhizm", *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 34, 2007, s. 193-214.
- BAN GU (1997), *Han Shu*, Beijing: Zhonghua Shuju Yayını (M. S. 111).
- CHAVANNES, E. (1907), "Les pays d'Occident d'après le "Heou Han chou"", *T'oung Pao*, II, 8, s. 149-234.
- CLAUSON, Sir Gerard (1972), *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, Oxford: Oxford University Yay.
- DU YOU (2003), *Tong Dian*, Beijing: Zhonghua Shuju Yayını (M. S. 801).
- FAN YE (1997), *Hou Han Shu*, Beijing: Zhonghua Shuju Yayını (V. yüzyıl).
- FANG XUANLİNG (1997), *Jin Shu*, Beijing: Zhonghua Shuju Yayını (M. S. 648).
- HUCKER, C. O. (1985), *A Dictionary of Official Titles in Imperial China*, California: Southern Materials Center Yay.
- Lİ DASHİ (1997), *Bei Shi*, Beijing: Zhonghua Shuju Yayını (M. S. 659).
- Lİ JİFU (1983), *Yuanhe Junxian Tuzhi*, Beijing: Zhonghua Shuju Yayını (M. S. 820).
- LİU XU (1997) *Jiu Tang Shu*, Beijing: Zhonghua Shuju Yayını (M. S. 945).
- MACKENZİE, Donald A. (1996), *Çin ve Japon Mitolojisi*, Çev., K. Akten, İstanbul: İmge Yay.
- OU YANXİU (1997), *Xin Tang Shu*, Beijing: Zhonghua Shuju Yayını (M. S. 1061).
- ÖGEL, Bahaeddin (1948), "Çin Kaynaklarına Göre Wu-sun'lar ve Siyasi Sınırları Hakkında Bazı Problemler", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, VI/4, s. 259-278.
- ÖGEL, Bahaeddin (2000), *Türk Kültür Tarihine Giriş*, C. VI, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- PURİ, B. N. (1996), *Buddhism in Central Asia*, Delhi: Motilal Banarsidass Yay.
- SANG QİN (2001), *Shui Jing Zhu*, Beijing: Shidai Wenyi Yayını (M. Ö. III. yüzyıl).
- SHİRATORİ, K., (1930), "On the Territory of the Hsiung-nu Prince Hsiu-t'u Wang and his Metal Statues for Heaven Worship", *Memoirs of the Research Department of the Toyo Bunko*, 5, Tokyo, s. 1-79.
- Sİ MAGUANG (1997), *Zi Zhi Tong Jian*, Beijing: Zhonghua Shuju Yayını (M. S. 1086).
- WEİ SHOU (1997), *Wei Shu*, Beijing: Zhonghua Shuju Yayını (M. S. 554).
- WEİ ZHENG (1997), *Sui Shu*, Beijing: Zhonghua Shuju Yayını (M. S. 636).
- YILDIRIM, Elvin (2012), *Türk Kültüründe Renkler ve İfade Ettikleri Anlamlar*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.